

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/1.
Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Roger Raveel, *Vader op fietstocht*, 1970, 114 x 146 cm., olieverf op doek, collectie Centraal Museum, Utrecht © CMU / Adriaan van Dam.
© Sabam Belgium 2015

H ET OOG VAN DE DICHTER

“VADER & VELO” VAN CHARLOTTE MUTSAERS

Voor Roger Raveel op zijn negentigste verjaardag

Het deemstert o wat deemstert het
ik voel het in mijn warme nest
ontspoort het wit en elke kleur
gaat onder met de avondzon
die lappen legt van grauw beton
doorheen het boerenland waarnaar
ik wild en trappende vertrek

Vader hangt Velo het hangslot
om en wenst hem welterusten
sluit de schuurdeur krommend
af en lacht in bed nog na over zijn
stalig ros dat rust onder een dek
alsof het even sterfelijk was en ooit
tezamen met zijn baas verrekt

Hij droomt van eeuwig fietsen
door het licht en alle grenzen heen
en hoe hij rijdt met rechte rug en pet
en alle andere vaders in zich draagt
zoals Aeneas met de zijne op zijn nek
terwijl hij wat er nog aan schaduw
rest met inzet plet en happig overvaart

Daar peddelt hij en werpt met
schril geluid zijn vraag waarop
hij weleens antwoord wil
de hemel in: vader hoelang nog
zwijgt dat dak daar aan de horizon
dat wit maar puntig is en diep
verwondt elkeen die ernaar
kijken durft met open mond

Uit: Dooier op drift, De Bezige Bij, Amsterdam, 2012.

Op 15 juli 2011 vierde Roger Raveel (1921-2013) in zijn eigen museum in Machelen zijn negentigste verjaardag. Van oud-collega Charlotte Mutsaers kreeg hij als cadeau-tje haar gedicht 'Droom in droom langs de Leie', deel uitmakend van *Mengeldichten – Een hommage aan Roger Raveel*, een bibliofiele uitgave van Raveel-gedichten door bewonderaars: (toen reeds wijlen) Hugo Claus, Paul Demets, Bernard Dewulf, Jo Gisekin, Roland Jooris, Rutger Kopland en Stefaan van den Bremt. In *Roger Raveel: 'Even terugschouwen'*, de catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in Museum Moderne Kunst Arnhem in de herfst van datzelfde jaar, was 'Droom in droom langs de Leie' opnieuw te lezen. Maar merkwaardig genoeg ontbrak bij het gedicht een afbeelding van het schilderij dat er de schuld van was. In plaats daarvan zag je in de publicatie een foto van de schilder uitkijkend over de rivier, z'n jasje losjes over de schouder, een foto die niets met het gedicht en zijn inspiratiebron te maken heeft. Overigens had Charlotte Mutsaers in dat Arnhemse museum ruim een kwarteeuw eerder, in haar vorig leven als beeldend kunstenaar dus (en wat voor één!), een van haar eerste tentoonstellingen. Ten slotte nam ze het gedicht op in haar bundel *Dooier op drift* (2012), met een paar kleine wijzigingen en onder de titel 'Vader & Velo', zonder dat ze naar een schilderij van Raveel verwees dat er aan ten grondslag zou kunnen liggen.

Op zijn altijd interessante site sfcdt.wordpress.com gaat Johan Velter ervan uit dat Mutsaers in haar dromerige eerbetoon zich baseert op het schilderijtje (18 bij 25 cm.) *Op terugweg*, een werk uit 1971 afkomstig uit een privécollectie. Hij geeft er een beschrijving van, waarna hij vaststelt dat ze in de laatste strofe het werk naar haar eigen werk trekt – zo gaat dat natuurlijk, en gelukkig maar, bij dichters – en er gevaar in ziet, terwijl toch bij Raveel "de wereld stil en goed" is: "Bij Raveel is er geen wond, ook geen dreiging." Ik kom op haar interpretatie terug, maar vraag me eerst af of *Op terugweg* wel de bron is waaraan Mutsaers' hommage ontsproten is. Het lijkt me aannemelijker dat ze zich heeft laten inspireren door *Vader op fietstocht* uit het Centraal Museum in Utrecht, Raveels een jaar jongere, veel grotere eenzame fietser.

De dichteres zelf weet het niet meer. Ze kan, denkt ze, toen haar werd verzocht een verjaardagsgedicht voor de Machelse meester te schrijven, zomaar een catalogus uit de kast hebben getrokken en daar een keus uit hebben gemaakt. Maar ze meent zich nog wel de titel van haar inspiratiebron te kunnen herinneren: *Vader op de fiets*. Die klopt weliswaar niet helemaal, maar lijkt toch heel wat meer op die van het Utrechtse doek dan op die van zijn wat oudere kleine broertje uit 1971. De herinnerde titel verklaart dan tevens waarom de fietser in het gedicht niet zomaar een boer is, maar een vader, wat van essentiële betekenis is gezien de verwijzing naar Aeneas in de voorlaatste strofe en het aanroepen van vaders vader in de laatste. Die plotselinge verwijzing naar Aeneas, icoon van de man die het voorgeslacht met zich meetorst, is illustratief voor de werkwijze van Charlotte Mutsaers, op wie de uitspraak *Je prends mon bien où je le trouve* van

toepassing is, of zo men wil, en misschien nog wel beter, de vaststelling dat de geest Gods waait waarheen hij wil, maar dat die van haar er ook wat van kan. En dat vaak ook in hetzelfde gedicht, want in de beginregels van ‘Vader & Velo’ schemert cultuurgoed van heel andere aard door, te weten de eerste strofe van ‘Kindergedachten’ van Carel Steven Adama van Scheltema (1877-1924): “Het regent, - o wat regent het! / Ik hoor het uit mijn warme bed, / Ik hoor de regen zingen,- / Het regent, regent dat het giet- /Dat niemand daar nou iets van ziet / Van al die donkre dingen!” Die laatste twee versregels typeren de bundel *Dooier op drift* voortreffelijk, maar dit ter zijde.

Het is niet uitgesloten dat in een hoofd zoals het hare, waarin alles door alles wordt opgeroepen en met elkaar wordt verbonden, Aeneas met zijn vader op zijn nek werd veroorzaakt door de versregel “Aeneas met zijn vader op de schouders” uit het kwatrijn ‘Antiek’ van Jan Emmens. Deze dichter en kunsthistoricus was in Mutsaers’ Utrechtse jeugd een collega van haar vader. Tijdens haar studie Nederlands schreef ze een werkstuk over hem. Van veel belang lijkt me de vraag of ze zich nu heeft laten leiden door de particuliere of door de Utrechtse Raveel me niet: beide doeken verschillen behalve in formaat – de Utrechtse vader is zes maal zo groot als *Op terugtocht* – vrijwel alleen van elkaar in de omvang van de boom naast het dak van de hoeve.

Toen Mutsaers haar cadeautje schreef, was ze veel bekender als romanschrijver en essayist (en niet te vergeten schilder) dan als dichter, maar ook in *Hazepeper* uit 1985, een opgewekte tombola van teksten en tekeningen, staan al gedichten die op *Dooier op drift* vooruitlopen. En lezers van *Hollands Maandblad* hadden al kunnen kennismaken met het speelse ‘Kerstmis Metathesis’, met strofen als: “En de hurders / En de drie kinderen / Die zongen Glario! [...] / Dit allemaal voor / Juzes lief / die pas geboren was.” Ook in *Bont, uit de zoo van Charlotte Mutsaers* (2002) staan volstrekt eigensoortige gedichten die alleen van haar kunnen zijn. Maar de poëzie in *Dooier op drift* – doorgaans hamerende staccatonotities, dun als de gedichten van Jan Arends – is veel verontrustender. De wereld is ons daarin geenszins welgezind. Hoewel situaties in het “lieve lieve leuke leuke / intens vileine leven” ons soms wel de gelegenheid bieden erom te lachen, is het toch de “niets ontziende claviger geheten Dood” of de alles verslindende Tijd, wat op hetzelfde neerkomt, die het voor het zeggen heeft.

Of dat in ‘Vader & Velo’ ook het geval is – ik kom nu weer terug bij het Raveelgedicht – durf ik niet met zekerheid te zeggen. Maar de droom van de het voorgeslacht dragende vader nadat die zijn fiets als een paard verzorgd heeft (strofe twee), belooft bepaald niet veel goeds: het huis waar hij op af rijdt, ervaart hij als een bedreiging, en dat niet alleen voor zichzelf. Het huis en de vader zwijgen, er is alleen de schreeuw van de zoon, aan wie niets wordt geopenbaard. De droom in de droom is een nachtmerrie.

ANTON KORTEWEG